

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання науково-методичної
ради Миколаївського обласного Центру
туризму, краєзнавства та екскурсій
учнівської молоді від 30 травня 2019 року

Голова НМР Т. АНДРІЙЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти і науки
Миколаївської облдержадміністрації

08-08-2019 № 429

Навчальна програма
дослідницько-експериментального напрямку
«Соціологія»

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Соціологія— одна з важливих галузей, яка пояснює такі явища, як боротьба за владу і здійснення влади, оскільки саме ці явища є сутністю політики, але водночас що головну увагу вона приділяє взаємозв'язку проблем політичної влади зі структурою і розвитком суспільства як єдиного цілого. Політика — це діяльність класів, соціальних груп, індивідів, яка проявляється у владних відносинах, тобто відносинах, спрямованих на завоювання, утримання, перерозподіл і використання влади. Це впливає з усталеного загального соціологічного уявлення про владу як здатність (можливості) однієї частини суспільства пригноблювати іншу частину, нав'язувати їй свою волю, здійснювати певний вплив на її свідомість і поведінку з метою забезпечення власного інтересу і потреб, що за ним стоять. Предметом соціології є соціальний механізм влади та її вплив у суспільстві на різних етапах його розвитку і функціонування. Саме вивчення механізму перетворення соціального в політичне, зокрема механізму формування із соціальної спільності політичного суб'єкта, відрізняє соціологію політики від інших політичних дисциплін. Завдання соціології політики полягає в конкретному аналізі змісту політики і політичної діяльності різних соціальних груп, у дослідженні характеру їх політичних інтересів, у вивченні політичних рухів, поведінки і свідомості мас. Соціологія вивчає сутність влади, її природу і прояви з погляду конкретної людини, а також соціальних груп, верств, громадських організацій та об'єднань. Саме тому для соціології політики предметом особливої ваги виступає розгляд особистості як суб'єкта політичного життя, бо кожна людина в суспільстві є і об'єктом і суб'єктом політичних відносин. Соціологи розглядають політику через призму аналізу соціальної структури і неформальних соціальних інститутів, громадської думки і поведінки, через дослідження особистості й малих груп. Вони звертають увагу на необхідність вивчення конфліктів і змін, а не тільки миру і стабільності; бюрократизму і процедури прийняття рішень, а не тільки органів управління та їх апарату; усіх громадських організацій і рухів, неформальних об'єднань, а не тільки політичних партій і профспілок; різноманітних засобів залучення мас до політики, а не тільки їх участь у виборах; політичних лідерів різних рівнів, а не тільки керівників держав; політичної культури і традицій, а не тільки політичної ідеології; політичних систем і політичних режимів, а не тільки держав та їх форм. Соціологи внесли в дослідження політики такі поняття, як роль, статус, позиція, цінність, очікування, орієнтація, інституціоналізація, соціалізація і та інші категорії.

Метою курсу є ознайомлення учнів з фундаментальними уявленнями та базовими знаннями про політику, сучасні політичні системи і процеси, їх структури і акторів, про місце і роль людини в сучасній політиці; розвиток в учнів здібностей і навичок до самостійної дослідницької роботи; формування теоретико-прикладних та інструментальних компонентів політичного знання, усвідомлювати їхню роль і функції у підготовці політичних рішень, забезпеченні особистого внеску до суспільно-політичного життя; вивчення політичних дій, які необхідні для підтримки соціальної стабільності; створення

наукового представлення про головні тенденції політичного розвитку сучасного суспільства, місце і роль людини в сучасному політичному процесі.

В практичному плані необхідно організувати роботу школярів на семінарських заняттях, відвідувати музеї, виставки, активно працювати в бібліотеках та архівах. Це дасть змогу розвинути навички роботи з науково-популярною та спеціальною літературою, джерелами.

Одним із головних напрямів роботи секції є написання учнями наукових робіт, та участь у конкурсах, що проводяться регіональним відділенням Малої Академії Наук. Цей напрямок роботи буде охоплено на **індивідуальних заняттях**.

Згідно з вимогами курсу учень оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

- володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності;
- аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;
- застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії;
- відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;

II. Фахові:

- оцінювати і прогнозувати політичні і соціальні події, явища з використанням наявних засобів інформації;
- організація навчально-виховного процесу; проведення педагогічних (виховних) заходів; створення належного пально-психологічного клімату в студентському (учнівському) колективі; аналіз та оцінка педагогічних явищ і пов'язаних з ними психологічних феноменів;
- проведення соціологічних досліджень; організація педагогічно-психологічного тестування;

Учні (слухачі МАН) зобов'язані в кінці 11-го класу підготувати учнівську наукову роботу до захисту.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

I рік навчання

№п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичні	Практичні	Всього
1	Становлення та розвиток соціології	2	4	6
2	Соціологія системі наук та в історії політичної думки.	2	4	6
3	Соціологія політики в історії політичної думки.	2	4	6
4	Соціологія влади	2	4	6
5	Класичні соціологічні теорії політики кінця XIX - XX століття.	2	4	6
6	Політична соціологія в Україні та країнах пострадянського простору	2	4	6
7	Сучасні соціологічні теорії політики	2	4	6
8	Соціологія політичної влади	2	4	6
9	Політична система суспільства	2	4	6
10	Політичні режими.	2	4	6
11	Соціологія сучасної держави.	2	2	4
12	Соціологія політичних партій та соціальних рухів	2	2	4
13	Соціологія політики і сучасна політична практика		4	4
Всього:		24	48	72

НАВЧАЛЬНО - ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
II рік навчання

№п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Теоретичні	Практичні	Всього
1	Теоретико-методологічні засади курсу.	2	4	6
2	Становлення українського суспільства в перші роки незалежності.	4	8	12
3	Демократичні перетворення в українському суспільстві.	4	8	12
4	Зародження громадянського суспільства в незалежній Україні.	2	4	6
5	Помаранчева революція як фактор консолідації громадянського суспільства.	4	8	12
6	Вплив Революції Гідності на розбудову сучасного суспільства.	4	8	12
7	Розвиток сучасного інформаційного суспільства.	2	4	6
8	Нація та громадянське суспільство.	2	4	6
Всього:		24	48	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема1-2.Соціологія в системі наук. Соціологія політики в історії політичної думки. Класичні соціологічні теорії політики кінця XIX - XX століття.

Соціологія як наукова і учбова дисципліна. Предмет, методологія, проблемне поле і методи соціології Статус соціології в системі соціологічних наук. Співвідношення соціології політики з іншими загальними і спеціальними

соціологічними дисциплінами. Дослідницька база і категоріальний апарат сучасної соціології.

Соціально-філософські і соціо-культурні витоки соціології політики. Етапи становлення і розвитку соціології політики. Соціоцентрична парадигма політики. Проблеми соціального виміру політики в історії політичної думки. Концепції індивіда як суб'єкта політики. Концепції соціальної і політичної нерівності. Концепції держави як суб'єкта політики. Елітиська традиція політики в історії політичної науки.

Політика і влада як об'єкт соціології кінця ХІХ – початку ХХ століття. Основні школи і напрями політичної соціології. Класова теорія політики і держави К.Маркса. Соціально-економічні основи політики. Класові інтереси і політична боротьба. Теорія демократії і диктатури пролетаріату. Елітиська теорія політики В. Парето і Г. Моска. Поняття політичної еліти і маси. Теорії рівноваги і політичного лідерства В. Парето. Наука і політика. Критика сцієнтизму В. Парето. Соціологія влади, держави і політики в працях М. Вебера. Поняття "Ідеального типу" і його роль в сучасній політичній соціології. Теорії панування, державній бюрократії і "вождистської" демократії в працях М. Вебера. Соціологічний аналіз масових демократичних організацій Р. Міхельса. Демократичні організації і олігархізація структур влади. «Залізний закон олігархії.»

Етапи становлення і розвитку соціології політики в Росії. Дореволюційний (дорадянський) період. Проблеми держави, влади, демократії, парламентаризму, політичної участі в працях М. Острогорського, Б. Чичерина, М. Ковалевського, Н. Коркунова, В. Леніна. Проблеми держави і демократії в радянський період. Соціально-філософські і соціо-культурні витоки соціології політики в Україні та Росії. Основні проблемні поля сучасної соціології політики в країнах пострадянського простору.

Тема 3. Соціологія влади. Соціологія політичних партій та рухів.

Основні проблемні поля сучасної соціології політики. Системний і структурно-функціональний аналіз політики. Інституціоналізм і неінституціоналізм в політиці. Проблеми держави, політики, влади і політичної участі в структуралізмі і пост структуралізмі. Поняття влади. Принципи і функції влади. Співвідношення державної і політичної влади. Суб'єкти і об'єкти влади. Влада і авторитет, влада і мораль. Влада і примус. Влада як засіб комунікації. Легітимність і ефективність влади. Інтереси соціальних груп і влада. Проблема розподілу влади. Способи реалізації влади

Тема 4. Політична система суспільства та політичні режими.

Поняття і функції політичної системи. Основні елементи політичної системи : інститути, стосунки, дії, погляди, норми. Держава як інститут політичної системи. Групи інтересів в політичній системі. Типології політичних систем. Передумови і типи змін політичних систем.

Поняття і типи політичних режимів. Соціологічний аналіз політичних режимів. Авторитарні режими ідеальні моделі і реальна практика. Демократичні режими: критерії і типології. Умови і передумови переходу від

авторитарних режимів до демократичних. Концепція умов демократії С. Ліпсета. Економічні і історичні умови демократії

Тема5. Соціологія сучасної держави.

Держава як об'єкт сучасної політичної соціології. Логіка розвитку держави. Поняття і ознаки національної держави. Типи національних держав. Унітарна, федеральна і конфедеративна держава. Національна держава і права людини. Національна держава в умовах глобалізації. Криза національної держави. Держава і політичний екстремізм. Держава і міжнародний порядок.

Тема6. Соціологія політичних партій та соціальних рухів і організацій

Поняття політичної партії. Проблема партії в історії соціологічної і політичної думки. Функції партій. Типології політичних партій. Політичні партії і розвиток демократії. Політичні партії і організовані групи інтересів. Партії і парламентаризм. Ефективне число партій. Проблеми кризи партій

Місце і роль соціальних рухів і організацій в політичній системі сучасного суспільства. Соціальна база. Умови і межі перетворення на політичні партії. Проблема політичного конфлікту і консенсусу. Блокові програми - постійна або змінна величина. Групи тиску : зміст і типи. Групи тиску і лобізм. Методи лобістської діяльності. Становлення і розвиток лобістської діяльності в Україні.

Тема7. Соціологія політики і сучасна політична практика

Політичні традиції і розвиток громадського життя. Теоретичний і методичний рівень досліджень - необхідна основа в розумінні і прогнозуванні політичних ситуацій. Політична теорія і політична практика : форми співпраці вчених, дослідницьких центрів, органів влади і громадськості. Політика як покликання і як професія. Підготовка кваліфікованих фахівців в області вивчення політики. Проблема створення кадрового резерву політичних лідерів усіх рівнів.

Практичні заняття: відвідування обласної наукової бібліотеки ім. О.Гмирьова

ЗМІСТ ТЕМ (2-й рік навчання)

Тема 1. Теретико-методологічні засади курсу.

Суспільство як система. Типологія суспільства. Еволюція становлення суспільства. Теорія стратифікації. Соціальна мобільність. Соціальний ліфт. Теоретичний і методичний рівень досліджень суспільства.

Практичні заняття: відвідування обласної наукової бібліотеки ім. О.Гмирьова

Тема 2. Становлення українського суспільства в перші роки незалежності.

Поняття громадянського суспільства, основні теретико-методологічні підходи до його визначення. Основні атрибути (індикатори) громадянського суспільства. Інституції та функції громадянського суспільства. Умови життєздатності громадянського суспільства.

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 3. Демократичні перетворення в українському суспільстві.

Громадянське суспільство як умова свободи й демократії. Національні особливості громадянських суспільств. Вплив процесів трансформації на форму громадянських суспільств.

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 4. Зародження громадянського суспільства в незалежній Україні.

Відносини і взаємовплив громадянського суспільства і держави. Взаємозв'язок держави, політичного та громадянського суспільств. Громадянське суспільство та права і соціальна держава. Функції громадянського суспільства.

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 5. Помаранчева революція як фактор консолідації громадянського суспільства.

Помаранчева революція як акт громадянського суспільства. Позитивні та негативні наслідки Помаранчевої революції. **Практичні заняття:** відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 6. Вплив Революції Гідності на розбудову сучасного суспільства.

Геополітична революція (зміна геополітичної орієнтації України) – Євромайдан. Національна революція (активний прояв діяльної національної самосвідомості, яка відмежовується від інших типів об'єднавчої самосвідомості). Громадянська революція (виникнення активного громадянського суспільства, що переймає на себе функції держави і муніципій, поступово замінює національно-етнічне зміст).

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 7. Розвиток сучасного інформаційного суспільства.

Поняття інформаційного суспільства. Характеристики інформаційного суспільства. Сучасний стан та перспективи громадянського суспільства в Україні.

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

Тема 8. Нація та громадянське суспільство.

Поняття нації. Нація як суб'єкт політики. Національні меншини у складі держав та як елемент громадянського суспільства. Громадянське суспільство як фактор становлення національних держав.

Практичні заняття: відвідування наукової бібліотеки МНУ ім.В.Сухомлинського

ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (1-й рік навчання)

Тема 1. Соціологія в системі наук.

План

1. Об'єкт і предмет соціології.
2. Структура соціологічної системи знання.
3. Місце соціології політики в системі наук.

Тема 2 . Соціологія в історії політичної думки

План

1. Виникнення соціології як науки.
2. Етапи розвитку соціології політики.

3. Теоретики політичної соціології різних часів.
4. Соціологія на сучасному етапі.

Тема 3. Класичні соціологічні теорії політики кінця XIX - XX століття»

План

1. Політика і влада як об'єкт соціології кінця XIX – початку XX століття.
2. Основні школи і напрями політичної соціології. Класова теорія політики і держави К.Маркса.
3. Соціально-економічні основи політики. Елітиська теорія політики В. Парето і Г. Моска.
4. Теорії панування, державній бюрократії і "вождистської" демократії в працях М. Вебера.

Тема 4. Сучасні соціологічні теорії політики»

План

1. Основні проблемні поля сучасної соціології політики.
2. Системний і структурно-функціональний аналіз політики.
3. Інституціоналізм і неоінституціоналізм в політиці.

Тема 5. Соціологія політичної влади.

План

1. Поняття влади. Принципи і функції влади.
2. Співвідношення державної і політичної влади.
3. Проблема розподілу влади. Способи реалізації влади.

Тема 6. Політична система суспільства»

План

1. Поняття політичної системи суспільства та основні її елементи.
2. Держава як інститут політичної системи.
3. Типології політичних систем: основні підходи.

Тема 7. Політичні режими

План

1. Поняття і типи політичних режимів.
2. Соціологічний аналіз політичних режимів.
3. Економічні і історичні умови демократії.

Тема 8. Соціологія сучасної держави

План

1. Держава як об'єкт сучасної політичної соціології.
2. Поняття і ознаки національної держави. Національна держава і права людини.
3. Криза національної держави.

Тема 9. Соціологія політичних партій

План

1. Проблема партії в історії соціологічної і політичної думки.
2. Політичні партії і розвиток демократії. Партії і парламентаризм.
3. Ефективне число партій. Проблеми кризи партій

Тема 10. Соціологія політики і сучасна політична практика

План

1. Політичні традиції і розвиток громадського життя.

2. Підготовка кваліфікованих фахівців в області вивчення політики.

ПЛАНИ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (2-й рік навчання)

Тема 1. Становлення українського суспільства в перші роки незалежності.

План

1. Соціально-економічні, політичні та соціокультурні передумови становлення українського суспільства. Роботи Л. Кравченко, М. Цимбалюк, С. Камінський, А. Заєц, Г. Рубан, А. Кудряченко.

2. Постоталітарний розвиток українського суспільства.

Тема 2. Демократичні перетворення в українському суспільстві.

План

1. Характеристика демократичних процесів у суспільстві.

2. Основні принципи та ознаки демократичної організації суспільства.

3. Становлення і розвиток демократії в сучасному українському суспільстві.

Тема 3. Вплив Революції Гідності на розбудову сучасного суспільства.

План

1. Геополітична революція (зміна геополітичної орієнтації України) – Євромайдан.

2. Національна революція (активний прояв діяльної національної самосвідомості, яка відмежовується від інших типів об'єднавчої самосвідомості).

3. Громадянська революція (виникнення активного громадянського суспільства, що переймає на себе функції держави і муніципій, поступово замінює національно-етнічне зміст).

Тема 4. Помаранчева революція як фактор консолідації громадянського суспільства.

План

1. Історичні передумови Помаранчевої революції.

2. Вплив Помаранчевої Революції на консолідацію суспільства.

3. Позитивні та негативні наслідки Помаранчевої революції.

Тема 5. Розвиток сучасного інформаційного суспільства.

План

1. Історія дослідження феномену інформаційного суспільства.

2. Характеристика інформаційного суспільства.

Література до семінарських занять

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії / В.І. Бортніков [монографія] – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.

2. Гивишвили Г. В. От тирании до демократии: эволюция политических институтов / Г. В. Гивишвили. – М. : ЛИБРОКОМ, 2012. – 392 с.

3. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2009. – 392 с.

4. Голишев В. Діяльність парламентської більшості: [монографія] / В. Голишев. – 2010. – 252 с.
5. Давимука С. А. Політичні режими сучасності та перехід до демократії / С. А. Давимука, А. Колодій. – Львів : П. в., 2003. – 166 с.
6. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму: [монографія] / В.С. Журавський. – 2011. – 344 с.
7. Зарубіжна політична думка в персоналіях. – Львів : Укр. акад. друкарства, 2013. – 143 с.
8. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н.М. Хоми [В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін.]. – Львів: Новий Світ-2000, 2014. – 770 с.
9. Кирилук Ф. М. Новітня політологія : навч. посіб. для вищ. навч. заклад. \ Ф. М. Кирилук. – К. : Центр учбов. л-ри, 2009. – 562 с.
10. Кириченко В. М. Політичні системи світу: кредитно-модульний курс : навч. посіб. для вищ. навч. заклад. \ В. М. Кириченко. – К. : Центр учбов. л-ри, 2013. – 216 с.
11. Політична наука в Україні. 1991–2016 : у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса ; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода ; автор передм. О. Рафальський ; відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. К. : Парлам. вид-во, 2016. – 636 с.
12. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ.н. Н.М.Хоми [В.М. Денисен-ка, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин]. – Львів: Новий Світ-2000, 2014. – 779 с. Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори) / [І. Я. Вдовичин, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хоми. – Л. : Новий світ-2000, 2015. – 490 с.
13. Шведа Ю.Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник / Ю.Р.Шведа. – Львів: Астролябія, 2014. – 500 с.
14. Шведа Ю. Теорія політичних партій та партійних систем / Ю.Р.Шведа. - Львів, 2014, Автономія фінансової бази, с. 163-165.
15. Україна і світ : теорет. й практичні аспекти сучасного політ. процесу колек. моногр. / кер. кол. авт. і наук. ред. д. політ.н., проф. Н. О. Ніколаєнко. – Херсон : Грінь Д. С., 2016. – 520 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.lrua.info> - Український соціально-гуманітарний науковий журнал "Людина і політика" (Політологія. Історія. Філософія. Право). Архів журналу з 1999 р., пошук за тематичним рубрикатом.
2. <http://www.personal.in.ua> - Сайт журналу «Персонал», на сторінках якого розміщені матеріали із порівняльної політології
3. <http://www.viche.info> - Сайт журналу Верховної Ради «Віче»України, на сторінках якого розміщені матеріали із порівняльної політології

4. <http://www.politdumka.kiev.ua/> - Політологічне інтернет-видання Інституту посткомуністичного суспільства і журналу "Політична думка". Основні рубрики журналу: політичний процес, суспільство, влада; економіка і політика; міжнародні відносини та геополітика; історія, культура та етнополітика; глосарій політтехнологій; політологічна публіцистика та ін.
5. <http://www.politik.org.ua/> - Сайт Українського центру політичного менеджменту, основними статутними завданнями якого є: підвищення рівня політичної культури; розвиток інформаційної інфраструктури; впровадження соціальних технологій. Містить електронні книги, повнотекстові версії журналів "Політичний менеджмент", "Соціальна психологія", "Людина і політика", "Український соціум". Інформація на сайті розрахована на політологів, соціологів, психологів, журналістів, усіх, кого цікавлять проблеми політики.

ТЕМИ УЧНІВСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ

1. Сутність та основні дефініції громадянського суспільства.
2. Основні концепції та підходи до розуміння громадянського суспільства.
3. Етапи становлення поняття та явища громадянського суспільства.
4. Теоретичні та аналітичні моделі громадянського суспільства.
5. Національні особливості громадянських суспільств.
6. Вплив процесів трансформації на форму громадянських суспільств
7. Структура, інститути та функції громадянського суспільства.
8. Передумови формування та чинники, що визначають стан та рівні громадянського суспільства.
9. Онтологія громадянського суспільства: аналітико-дискурсивні теорії взаємодії держави і громадянського суспільства.
10. Епістемологічний вимір співвідношення громадянського суспільства і держави: емпіризм, критичний реалізм, ідеалізм, і конструктивізм
11. Дві основні традиції розуміння громадянського суспільства: Л-традиція та М-традиція.
12. Раціональний вибір, елітоцентричний та інституційний ракурси у поглядах на політичне суспільство і громадянське суспільство.
13. Громадянське суспільство і політика: ліберальне та комунітаристське трактування проблеми.
14. Принципи взаємодії громадянського суспільства і політичного суспільства.
15. Громадянське суспільство і держава: особливості співвідношення.
16. Громадянське суспільство і демократія: взаємодія та взаємовплив.
17. Громадянське суспільство у контексті соціальних трансформацій.
18. Роль громадянського суспільства у посткомуністичних демократичних перетвореннях.
19. Соціальний капітал: поняття та передумови створення.
20. Громадянське суспільство, соціальний капітал і політична участь
21. Громадські організації як інституційний вимір громадянського суспільства: категоріальний аспект.
22. Особливості взаємодії ГО та держави у західних демократіях.
23. Різновиди та класифікація ГО за сферами та принципами діяльності.
24. Економічні основи діяльності ГО на заході.
25. Роль ГО у залученні громадян до суспільної діяльності.
26. ЗМІ і громадські організації у контексті розвитку та посилення громадянського суспільства.
27. Громадянська сутність ЗМІ vs економічні та політичні основи діяльності медіа.
28. Віртуальне громадянське суспільство: громадянське суспільство і інтернет (інтернет-видання, інтернет-форуми, соціальні мережі і їх можливості в реалізації принципів громадянського суспільства.
29. Відображення принципів громадянського суспільства в інтелектуальній спадщині українських мислителів кінця ХІХ- поч. ХХ ст.
30. Громадянське суспільство у Галичині на початку ХХ ст.

- 31.(псевдо) Громадянське суспільство у радянській Україні.
- 32.Дисидентський рух як вияв паростків громадянського суспільства в Україні у радянський період.
- 33.Роль організацій громадянського суспільства у процесах державотворення та демократизації в Україні наприкінці 80-х-початку 90-х років.
- 34.Інституалізація громадянського суспільства в Україні в період незалежності (динаміка росту чисельності, сфери та принципи діяльності ГО).
- 35.Правові основи діяльності ГО в сучасній Україні: проблеми та перспективи.
- 36.Вплив громадських організацій на політичні процеси у незалежній Україні: способи, механізми та ефекти.
- 37.Помаранчева революція як вияв громадянського суспільства.
- 38.Виборчі процеси в Україні і роль у них організацій громадянського суспільства.
- 39.Сучасний стан громадянського суспільства в Україні: можливості та загрози.
- 40.Особливості сучасного медіапростору України у контексті розвитку громадського суспільства.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії / В.І. Бортніков [монографія] – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 524 с.
2. Вербець, В. В. Соціологія : курс лекцій : навч. посібник / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк. – К. : Кондор, 2009. – 550 с.
3. Гавриленко І.М., Мельник П.В., Недюха М.П. Соціальний розвиток: Навчальний посібник. – Київ, 2001. – 484 с.
- 4.
5. Гонюкова Л. Політичні партії як інститут державної політики та управління: теоретико-методологічний аналіз : монографія / Л. Гонюкова. – К. : НАДУ, 2009. – 392 с.
6. Голишев В. Діяльність парламентської більшості: [монографія] / В. Голишев. – 2010. – 252 с.
7. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму: [монографія] / В.С. Журавський. – 2011. – 344 с.
8. Кресіна І.О., Коваленко А.А., Балан С.В. Інститут імпичменту: порівняльний політико-правовий аналіз: [монографія]. – / І.О. Кресіна, А.А. Коваленко, С.В. Балан. – К., 2004. – 176 с.
9. Кресіна І. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: [монографія] / І. Кресіна, Є. Перегуда – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2013. – 368 с.
- 10.Мазур І.В. Політична опозиція: теорія та історія, світовий досвід та українська практика: [монографія] / І.В. Мазур. – 2011. – 347 с.
- 11.Мороко В.В. Партійне будівництво в сучасній Україні (1996-2010 рр.). [монографія] / В.В. Мороко – Запоріжжя: «АА ТанDEM», 2010. – 208 с.
- 12.Михалева Г.М. Российские партии в контексте трансформации / Г.М. Михалева – М., 2009. – 352 с.

13. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс: політико-правові проблеми протидії в сучасній політичній практиці : [монографія] / Н. О. Ніколаєнко. — Миколаїв : вид-во МНУ ім. В. О. Сухомлинського; вид-во І. Гудим, 2011. — 391 с.
14. Ніколаєнко Н. О. Навчально-методичний посібник з курсу «Практична політологія» для студентів спеціальності «Політологія».- Херсон: Грінв Д.С., 2014. — 322 с.
15. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа – Львів: ЦПД – «Астролябія», 2015. – 368 с
16. Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна. / А. Романюк, Ю. Шведа, О. Шумельда – Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 161 с.
17. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа – Львів: ЦПД – «Астролябія», 2015. – 368 с.
18. Романюк А., Шведа Ю., Шумельда О. Політико-правові аспекти фінансування політичних партій: світовий досвід та Україна. / А. Романюк, Ю. Шведа, О. Шумельда – Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 161 с.
19. Соціологія : підручник для студентів вищих навч. закл. / Ред. В.Г. Городяненко. - 2-е вид., перероб., доп. - К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 544 с.
20. Соціологія: Підручник / За ред. В.М.Пічі. – Львів: «Магнолія Плюс», «Новий світ-2000», 2005. – 277 с.
21. Теремко В.Г. Соціологія: Підручник / В.Г.Теремко. – К.- Видавничий центр «Академія», 2005. – 432 с.
22. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. – К.: Каравела, 2000. – 248 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.lpua.info> - Український соціально-гуманітарний науковий журнал "Людина і політика" (Політологія. Історія. Філософія. Право). Архів журналу з 1999 р., пошук за тематичним рубрикатором.
2. <http://www.personal.in.ua> - Сайт журналу «Персонал», на сторінках якого розміщені матеріали із порівняльної політології
3. <http://www.viche.info> - Сайт журналу Верховної Ради «Віче»України, на сторінках якого розміщені матеріали із порівняльної політології
4. <http://www.politdumka.kiev.ua/> - Політологічне інтернет-видання Інституту посткомуністичного суспільства і журналу "Політична думка". Основні рубрики журналу: політичний процес, суспільство, влада; економіка і політика; міжнародні відносини та геополітика; історія, культура та етнополітика; глосарій політтехнологій; політологічна публіцистика та ін.
5. <http://www.politik.org.ua/> - Сайт Українського центру політичного менеджменту, основними статутними завданнями якого є: підвищення рівня політичної культури; розвиток інформаційної інфраструктури;

впровадження соціальних технологій. Містить електронні книги, повнотекстові версії журналів "Політичний менеджмент", "Соціальна психологія", "Людина і політика", "Український соціум". Інформація на сайті розрахована на політологів, соціологів, психологів, журналістів, усіх, кого цікавлять проблеми політики.

6. <http://www.rapn.ru/> - Сайт Російської Асоціації політичної науки (РАПН).
7. Пресс колледж Св. Мартина http://smpcollege.com/smp_govt
8. Западний Мичиганський університет (США)
<http://www.wmich.edu/politics/resources/resource.html>
9. Колорадо університет в Булдепе (США) <http://osiris.colorado.edu/LAB>
10. Аризонський університет (США) <http://www.hogben.ru/deps/poldir/net/>
<http://www.arizona.edu/>

ГЛОСАРІЙ З ДИСЦИПЛІНИ

Аристократична група – соціальна група суспільства (аристократія родова, грошова, фінансова, земельна, промислова, робітничка), що перебуває в привілейованому становищі, має ряд істотних переваг щодо більшості населення країни.

Атомізована партійна система – характеризується наявністю багатьох маловпливових і нечисельних партій. Така система діє, переважно, в перехідних до демократії суспільствах. Уряд, як правило, формується пропорційній основі.

Багатопартійність – одна з основоположних умов демократичного ладу, коли інтереси різних суспільних верств виражаються відповідними політичними партіями, що змагаються між собою за державну владу і здійснюють більш або менш визначальний вплив на події в суспільстві. Реальна багатопартійність не там, де багато партій, а там, де партії мають вагому соціальну базу, репрезентують суттєві інтереси, дійсно впливають на розв'язання нагальних суспільних проблем.

Балансуючі партії – ті які найчастіше перебувають у центрі політичної системи і на краю коаліції. Їхній вихід зі складу коаліції може спричинити її дезінтеграцію. Крім того, ці партії можуть стати учасниками ідеологічно неальтернативної коаліції.

Біпартизм – це система, де існують декілька партій, але тільки дві з них значно впливають на політичне життя країни.

Буферні партії – партії, які найчастіше перебувають у центрі коаліції (хоча вони не обов'язково центристські). Їхній вихід з коаліції може спричинити її дестабілізацію.

Виборча коаліція – тимчасове порозуміння кількох партій з метою виставлення на виборах спільних списків кандидатів.

«Виражені» функції партії – об'єктивні наслідки, які сприяють пристосуванню чи адаптації системи і яких бажають і прагнуть всі її члени.

Група інтересів – група людей, пов'язаних спільними інтересами, що об'єднуються для дій, спрямованих на їх задоволення через вплив на органи влади і політику.

Індикатори політичних партій – критерії (ознаки), що визначають приналежність тих чи інших політичних груп до політичних партій.

Інституалізація партії – це переоформлення об'єднань, більшою чи меншою мірою структуризованих, в організації з чіткою метою – здобуття та утримання державної влади.

Ідеологічна дистанція – результат індивідуального рішення громадянина стосовно приблизного місця, яке займає він на “ліво-правій” шкалі.

Імідж — цілеспрямовано створений образ-уявлення про певний об'єкт (явище, особу, партію), який за допомогою асоціацій наділяють додатковими якостями (соціальними, політичними, соціально-психологічними), завдяки чому формується його позитивне сприйняття народом.

Мажоритарна виборча система (від лат. *maior* — більший) — система виборчого права, за якої об'єктом виборів є особа, виборчі округи є одномандатними, переможцем по округу є особа, що набрала більшість голосів. Більшість голосів може трактуватися як відносна або абсолютна. За застосування мажоритарної системи відносної більшості переможцем по округу стає кандидат, що набрав більше голосів виборців, ніж кожний із конкурентів. За мажоритарної системи абсолютної більшості переможцем по округу стає кандидат, що набрав більше половини усіх поданих голосів виборців. За відсутності такого кандидата відбувається другий тур виборів, у якому беруть участь лише два кандидати, котрі в першому турі посіли перше та друге місця.

Кадрова політична партія (від фр. *cadre* — особовий склад) — партія, організаційна структура якої базується на відсутності фіксованого членства та партійних списків; складається з партійного активу, що діє на професійних засадах.

Класовість - соціально-класовий характер організації політичних партій.

Комплементарні партії - партії, які найчастіше розташовані на краях коаліції і їхній вихід з неї не створює загрози існуванню самої коаліції.

Консерватизм (від лат. *conservare* – зберігати) ідеологія, спрямована на захист традиційного укладу суспільного життя і його цінностей, заперечення необхідності будь-яких суспільних змін і народного волевиявлення.

Ліва політична партія — партія, основними ідеологічними засадами якої є розширення державного сектору в економіці, визнання за державою функції вирішення соціальних проблем, установа високі та диференційовані податку на прибуток.

Лібералізм — (від лат. *liberalis* – вільний) це така течія суспільно-політичної думки, яка визнає пріоритетність політичних і економічних прав особи в рамках, обмежених діяльністю законів, які розуміються як узагальнення природних прав і свобод цивілізованих людей.

Легітимність – прийнятність, законність "узаконення" влади, здатність політичного режиму досягти суспільного визнання та оправдання прийнятих політичних курсів, політичних рішень.

Лідер політичний — особа, що має постійний пріоритетний вплив на те чи інше політичне об'єднання або на все суспільство завдяки участі в політиці;

за якою визнане право ухвалювати відповідальні рішення. Політичне лідерство зазвичай пов'язане з керівним місцем у суспільній ієрархії, урядовою посадою, владою (формальний аспект). Неформальний аспект політичного лідерства виражено в індивідуальних якостях людини, її здібностях виконувати роль лідера, у визнанні за нею права на лідерство з боку суспільства, організації або групи, її прагненні володарювати (залежно від мотивів).

Лобізм – скоординована практика обстоювання інтересів чи чинення тиску на законодавців і чиновників неурядовими організаціями, фінансово-промисловими групами чи етнічними спільнотами на користь того або іншого рішення.

Мажоритарна виборча система (від лат. *maior* — більший) — система виборчого права, за якої об'єктом виборів є особа, виборчі округи є одномандатними, переможцем по округу є особа, що набрала більшість голосів. Більшість голосів може трактуватися як відносна або абсолютна. За застосування мажоритарної системи відносної більшості переможцем по округу стає кандидат, що набрав більше голосів виборців, ніж кожний із конкурентів. За мажоритарної системи абсолютної більшості переможцем по округу стає кандидат, що набрав більше половини усіх поданих голосів виборців. За відсутності такого кандидата відбувається другий тур виборів, у якому беруть участь лише два кандидати, котрі в першому турі посіли перше та друге місця.

Масова політична партія — партія, організаційна структура якої базується на фіксованому членстві, наявності партійних списків та чіткій ієрархії.

Національна свідомість - сукупність теоретичних, буденних, масових, елітних, власне національних і зарубіжних ідей, настанов, прагнень, культурних набутоків, які сприяють прогресивному розвитку нації в усіх сферах її функціонування.

Однопартійна система (монопартійна система) — тип політичної системи, що характеризується монопольним правом однієї партії брати участь у державному будівництві.

Праймеріз (попередні вибори) — тип голосування, в котрому обирається один кандидат від партії. Між обраними кандидатами потім проходить звичайне голосування. Зміст «праймеріз» полягає в тому, щоб кандидати від однієї партії не відбирали один в одного голоси на основних виборах, оскільки їх електорат як правило близький. Час від часу ті, хто програє на праймеріз, все ж таки вирішують взяти участь у виборах, але як незалежні кандидати, без підтримки партії.

Протопартії (від грец. *protos* — перший та лат. *pars, partis* — частина, група) — форми участі громадян у політиці, передтечі сучасних політичних партій, які не мали чіткого ідеологічного забарвлення і зазвичай не ставили за основну мету боротьбу за безпосередній прихід до влади. Були в різних формах: станові партії Стародавньої Греції та Риму; елітарні клуби чи партії Франції XVIII—XIX ст.

Партійна система – сукупність та система взаємодії політичних партій конкретної країни, які реально змагаються за владу і мають вплив на

вироблення державних курсів.

Партійна коаліція – є вибором такої партійної конфігурації, яка спираючись на існуючі можливості і умови, в найбільш оптимальний спосіб служить реалізації поставленої цілі.

Партії-крила – які перебувають на краях як коаліції, так і політичного життя. Вихід з коаліції такої партії спричиняє розпад однієї коаліції і формування нової, ідеологічно альтернативної до попередньої.

Політичні клуби – це громадська організація, добровільно об'єднує групи людей з метою спілкування, пов'язаного з політичними інтересами, реалізації конкретних проектів, досягнення певних цілей.

Політична позиція особи – це індивідуальне явище, яке включає емоційне ставлення особи до політичних процесів і явищ, переконання її стосовно політичних норм і цінностей, схильність до політичної діяльності відповідного напрямку і дозволяє зрозуміти мотиви індивідуального політичного поведіння.

Політична партія – особлива громадська організація (об'єднання), що безпосередньо ставить перед собою завдання оволодіти політичною владою в державі або взяти в ній участь через своїх представників в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Політичний рух – особлива форма громадського руху, який визначається у загальних рисах як спільне прагнення людей до реалізації спільних цілей. Характерною рисою, яка виокремлює політичний рух із усіх інших суспільних течій, є те, що він використовує політичні засоби, тобто бореться за владу чи за вплив на спосіб здійснення цієї влади.

Політична свідомість – це система знань, оцінок, настроїв і почуттів, за допомогою яких відбувається усвідомлення політичної сфери суб'єктами - індивідами, групами, націями тощо. Політична свідомість, є системою ідей, теорій, поглядів, уявлень, почуттів, вірувань, емоцій людей, настроїв, у яких відбивається природа, матеріальне життя суспільства і вся система суспільних відносин; це система знань і оцінок, завдяки яким відбувається усвідомлення сфери політики суб'єктами, що виступають у вигляді індивідів, груп, класів, спільнот.

Права політична партія – партія, основними ідеологічними засадами якої є перевага в економіці держави приватного сектору, обмеженість соціальних програм держави, зниження податку на прибуток.

Політична система України – інтегрована сукупність політичних інститутів, політичних відносин, правових і політичних норм, політичної культури, пов'язаних із формуванням та здійсненням політичної влади в Україні.

Політичні партії поляризованого плюралізму - характеризується існуванням трьох - п'яти партій, жодна з яких не переважає і не може самостійно утворити коаліцію, а тому партії змушені йти на досягнення компромісу щодо формування уряду згідно з кількістю виборних мандатів.

Пропорційна виборча система (від лат. proportionalis — співрозмірний) — система виборчого права, за якої основним об'єктом виборів є політична

партія або блок партій, виборчі округи є багатомандатними, або вся країна є єдиним загальнонаціональним виборчим округом, виборці голосують за партійні списки, кожний з яких отримує кількість місць у представницькому органі співрозмірно до кількості поданих за нього голосів.

Політична програма – документ, у якому викладені основні цілі та методи досягнення цих цілей політичної партії, суспільно-політичного руху, окремого діяча, іншого об'єднання громадян; виклад політичної платформи партій або державних інститутів, основних положень цілей їх діяльності та способів їхньої реалізації, гарантій виборцям тощо.

Політична організація – інституціалізоване, закріплене формальним членством об'єднання, яке має на меті досягнення певних політичних цілей і зазвичай бере участь в боротьбі за владу на тому чи іншому рівні. Зразком політичної організації є політична партія.

«Приховані» функції партії – відповідно ті, яких не розуміють і яких не бажають.

Протопартії (від грец. *protos* — перший та лат. *pars, partis* — частина, група) — форми участі громадян у політиці, передтечі сучасних політичних партій, які не мали чіткого ідеологічного забарвлення і зазвичай не ставили за основну мету боротьбу за безпосередній прихід до влади. Були в різних формах: станові партії Стародавньої Греції та Риму; елітарні клуби чи партії Франції XVIII—XIX ст.

Політичний протест – протест, звернений до представників влади, мета якого - зміни політичної ситуації, найчастіше, аж до повної зміни політичного курсу та режиму.

Профспілка – добровільна неприбуткова громадська організація, галузева спілка, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Професійні спілки створюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів, всі професійні спілки мають рівні права.

Політичний рух – особлива форма громадського руху, який визначається у загальних рисах як спільне прагнення людей до реалізації спільних цілей. Характерною рисою, яка виокремлює політичний рух із усіх інших суспільних течій, є те, що він використовує політичні засоби, тобто бореться за владу чи за вплив на спосіб здійснення цієї влади.

Реформативні рухи — пов'язані з певними перетвореннями в суспільстві й спрямовані на зміну лише деяких сторін існуючого порядку.

Рухи-порятунки — ставлять за мету звільнити людей від таких життєвих шляхів, які розцінюються як гріховні (наприклад, релігійні).

Суспільно-політичний рух – суспільна активність або колективна поведінка (організовані та цілеспрямовані, іноді також спонтанні — дії, вчинки) великих мас людей — прошарків суспільства, класів, груп, котрі керуються якимись конкретними ідеями, , мотивами і мають зовнішню загальну ціль, мету.

Соціальні функції – означають, що політичні партії більшою чи меншою мірою пов'язані з соціальною структурою суспільства, прагнуть до завоювання певного відсотку голосів виборців, котрі дозволяють їм ввійти до

складу парламенту і взяти участь в процедурах формування “відповідальних” урядів.

Трансформативні рухи — спрямовані на радикальні зміни в суспільствах, частиною яких вони є.

Фашизм — форма правління та радикальна авторитарна імперіалістична націоналістична ідеологія, характерними ознаками якої є сильний культ особистості, мілітаризм, тоталітаризм, імперіалізм та ідея постійної війни і панування.

Функції партії - завдання, які виконує політична партія в політичній системі даної держави. Мова йде, насамперед, про ті завдання, які виконують лише (або переважно) політичні партії.

АВТОР

НІКОЛАЄНКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського